

## Házkutatás

– *Ezt a törvényt nem ismerem – mondta K.*

– *Annál rosszabb magának – mondta az őr.*

Franz Kafka

Amikor 1932. május 8-án dél körül világra jött apám, a GPU titkosügynökei állták körül, akár a pásztorok a Kisdéd jászolát. Egy Odesszában tartott házkutatás gyümölcse volt a csecsemő, az pedig, hogy koraszülöttként jött a világra, egy két hónappal korábban elkövetett merénylet indíciuma.

Nagyapám fivére, Judas Stern 1932. március 5-én, Moszkva kellős közepén rálőtt Fritz von Twardowski német követségi tanácsosra. Twardowski megsebesült, Judas Sternt a helyszínen letartóztatták.

Sokáig őgylgett Stern a Herzen és a Leontyev utca sarkán, nem messze a Kremltől, mindössze néhány méternyire a Csajkovszkij Konzervatóriumtól. Amikor bekanyarodott a sarkon a német zászlóval megjelölt követségi autó, tüzet nyitott rá. Két golyó érte a követségi tanácsost, az egyik a nyakán, a másik a kezén, három további lövedék elakadt a jármű ülésének párnájában. Amikor két járókelő elindult a merénylő felé, az ismét tüzet nyitott. Az egyik golyó az Unió mozi falát súrolta, a másik egy lovat talált el. Judas Stern ezután elhajította a revolvert, és ellenállás nélkül tűrte, hogy letartóztassák a titkosrendőrök – emezek úgyszólván a semmiből bukkantak elő, mint ha már eleve a helyszínen tartózkodtak volna.

Judas Stern Szemjon nagyapám öccse volt, ilyenformán tehát nem csupán a merényletért viselte a felelős-

séget, hanem azért is, hogy apám koraszülöttként jött világra, igaz, már posztumusz, egy hónappal Stern halála után.

Azért nem akadtak rögtön Judas legidősebb bátyjának, Szemjonnak a nyomára, mert Szemjon még mindig Odesszában élt ugyan, és az összes testvéréhez hasonlóan ott is született, azonban más családnevet viselt. Amikor illegalitásba vonult a forradalom idején, a Petrovskij álnevet vette föl Szemjon, és akkor sem tért vissza a Simon Stern névhez, amikor magukhoz ragadták a hatalmat a bolsevikok, hanem megtartotta az újat, legalábbis így tartja a családi legenda. Neki és a forradalomnak köszönhetően viselem tehát én magam is ezt a szép, hosszú nevet, amely az orosz ortodox papság alsóbb köreiből ered. Amikor megtudtam, mi volt az eredeti családnevünk, rögtön eldöntöttem, hogy mégiscsak az új az igazi, a Sternek kísértetek csupán, és azok is maradnak, belőlem legalábbis soha nem lesz Stern. Szemjon forradalmi keresztségen esett át, és ez a keresztség egyenjogúságot ígért a kisembereknek: Nincs tehát zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok, emberek és proletárok.

Szemjon volt azóta az egyetlen, aki a Petrovskij nevet viselte a Stern családban, mondhatni kő a csillagok között, és rég nem hallott már mindig is furcsa szerzet hírében álló öccse felől, akinek még a neve is abból a messzi múltból származott, ahová nem volt többé visszaút.

Amikor a titkosszolgálatról érkezett látogatók két hónappal a merénylet és egy hónappal Stern kivég-

zése után behatoltak az odesszai lakásába, Szemjon épp nem tartózkodott otthon. Kihallgatták az összes jelenlévőt, módszeresen fölforgattak mindent. Rita nagyanyám terhessége vége felé járt, és úgy megrémült, hogy megkezdődtek a fájásai.

## Van der Lubbe

Jóllehet apám Judasnak köszönhette a koraszülöttségét, sokáig semmit nem tudott a nagybátyjáról, még a létezését is eltitkolták előle a maga és az egész család védelmében. Gyanút kelthetett volna a Judas iránt táplált rokonszenv, de semmi nyoma nincsen annak, hogy bárki is szimpatizált volna vele valaha. Életveszélyes volt emlékezni Judas Sternre. Ő maga nyilván egyetlen pillanatig sem gondolkodott el azon, miféle következményekkel járhat a tette a hozzátartozóira nézve. Ugyan miért őrizték volna hát meg emezek a családi emlékezetben?

Amikor az ötvenes évek vége felé apám véletlenül elolvasott néhány sort a merényletről *A szovjet diplomácia története* című könyvben, rögtön tudta, hogy Jeguda Mironovics Stern és apjának legifjabb öccse, aki nyomtalanul eltűnt, egy és ugyanaz a személy. Megkérdezte az apját, de az apja hallgatott. Apám makacskodására legyintett csupán, mellébeszél, könyörgött a fiának, hogy soha többé ne faggassa az öccséről, sőt végül kerek perccel megtiltotta neki, hogy akár csak a nevét is kiejtse a száján.

Apám azonban nem tágított, a tilalomnak fittyet hányva pár év elteltével újra előhozakodott a kérdéseivel, míg Szemjon nagyapám végül szűkszávú kommentárt fűzött a történetekhez, ám attól fogva soha egyetlen árva szót sem szólt többé a merényletről. Van der Lubbe, bökte ki Szemjon. Van der Lubbe.

Rögtön megértettem, mesélte apám: azt akarta mondani, hogy az öccse sem volt teljesen beszámítható, éppúgy nem, mint a Reichstag fölgyújtója. Nemcsak azt jelentette ez a Van der Lubbe, hogy Judas Sternt megdolgozták és bábként mozgatták, hanem azt is, hogy bizonyos erők tudatosan fölhasználták: rábírták a merényletre, hogy azután másokra hárítsák a felelősséget. Fölfogta-e vajon nagyapám, hogy Judas tette egyik első szeme volt az események hosszú láncolatának? És hogy ezzel a Van der Lubbéval máris többet árult el, mint amennyit szeretett volna?

Évekig faggattam apámat, tényleg ennyit mondott-e mindössze Szemjon nagyapám annak idején, mígnem egyszer, jó néhány év elteltével apám emlékezni vélt a *mesüge* szóra. *Van der Lubbe és az a szerencsétlen mesüge* – ezt a két megjegyzést tette akkor az apja. Arra azonban már nem emlékezett apám, hogy az apja magyarázta-e el neki akkor, vagy pedig ő maga jött rá később valamiképpen, hogy Judas Stern gyerekkorától fogva félnótás hírében állt. Apám arra emlékszik csupán, hogy az apja – ugyancsak évekkel később és bármiféle különösebb ok nélkül – egyszer csak kijelentette: *Minden zsidó családban akad egy mesüge, sőt mi több: Nincs olyan zsidó család, amelyikben ne akadna leg-*

*alább egy mesüge.* Öt testvére volt nagyapámnak, úgy-hogy könnyen beszélt. Mi ketten vagyunk csak a bátyámmal. Ő vagy én?

A *mesüge* az egyetlen jiddis szó, amely használatban maradt a családukban. Talán a zsidósághoz fűződő utolsó kötelékem az, hogy félnótás vagyok?

## Damoklész kardja

Szemjon nagyapám rettegett attól, hogy a gyerekeinek kell megfizetniük az öccse merényletéért, ezért teljes hallgatást rótt magára még a háború után is. Hogy pontosan mi volt Szemjon foglalkozása, azt nem tudta apám, mindössze annyit hallott az apjáról, Judas Stern bátyjáról, hogy a szerveknél dolgozott – így nevezték akkoriban a titkosszolgálatot –, az igazgatási apparátusban, később az ellátmányozóknál. Szemjon 1937-ben megcselekedte a lehetetlent, kilépett a titkosszolgálatból, miután rábízták a sógora ügyét – feleségének, Ritának a bátyja egy harkovi turbinaüzem igazgatója volt. Vagy tanúként idézték meg csupán? Kilatástalan helyzet volt így is, úgy is. Ha fölmenti a rokonát, akkor bűnösnek nyilvánították volna egy feltételezett családi összeesküvésben, ha pedig elítéli, akkor azt mondhatták volna: Szemjon nyilván nyakig benne van a pácban, hiszen fölál-dozza még a tulajdon sógorát is, csakhogy mentse az irháját. Szemjon kilépett tehát, és nem esett bántó-dása. Ki tudja, valamelyik magas rangú funkcionárius védnökségét élvezte talán? Csakhogy likvidálták

rendszerint az efféle védnököket is a védenccikkkel együtt, így aztán nincs értelmes magyarázat arra, miért nem lőtték agyon a nagyapámat, legföljebb a véletlen, hiszen legalább három okuk lett volna arra, hogy eltegyék láb alól. Egy merénylő bátyja és egy hírhedt népnúzó sógora volt, ráadásul kilépett a titkosszolgálatról.

Szemjon egyrészt féltette a gyerekeit, másrészt félt a gyerekeitől, és úgy függött ez a félelem az én szelíd, békés apám feje fölött, akár Damoklész kardja.